

Jūratė Markevičienė: „Lietuvos žemėje jaučiu milžinišką galią“

2007-02-26

Į Baltosios anketos klausimus atsako kultūros paveldo ekspertė Jūratė MARKEVIČIENĖ

1. Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomeninės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to pasiekti?

Lietuva po šimto metų? Pirmiausia ji bus lygių galimybių šalis. Kaip tai suprantu? Kiekvienam žmogui darbas, gerovė, kultūra turėtų būti prieinama ten, kur jis gyvena, arba lengvai pasiekama. Didmiesčių plėtra liausis, taip bus atsikratyta neišvengiamai juos lydinčių ydų - socialinės atskirties, nusikalstamumo, užteršto oro, ilgai trunkančių kelionių į darbą (nykaus laiko, dėl kurio netenkame bendravimo su šeima, vaikais, savo laisvalaikio), žmonių tarpusavio abejingumo. Bus gyvenama palyginti nedideliuose miestuose, kurie skendės žalumoje, žmonės puoselės senamiesčius, kuriuose bus smagu vaikščioti pėsčiomis arba važiuoti dviračiu. Kiti gyvens kaimo vietovėse arba vienkiamuose. Formuosis tvirtos vietų bendruomenės, o savivalda gal bus tiesioginė. Dėl puikiai išplėto greitojo visuomeninio transporto tinklo kaunietis galės dirbti, tarkime, Klaipėdoje, o Žemaitijos vienkiamio gyventojas - Vilniuje, ir per keliolika minučių pasieks savo darbo vietą. Vakare taip pat nesunku bus nuvykti į koncertą ar teatrą kitame Lietuvos krašte. Tačiau nemažai žmonių dirbs namie, nes daugelis įmonių ir organizacijų egzistuos ne fiziniame, o virtualioje erdvėje.

Iš namų bus prieinamos pasaulio bibliotekos, mokslinės duomenų bazės, istoriniai archyvai ir meno galerijos. Todėl žmonės galės pasirinkti patogų darbo laiką ir ilgiau būti su šeima bei draugais. Žmogus naudos atsinaujinančius energijos šaltinius, o būstas visur bus aprūpintas vienodais patogumais, daugeliu atvejų autonomiškais ir neteršiančiais gamtos. Gyvendami arčiau žemės ir mažiau skubėdami, žmonės gal taps kūrybiškesni, pakantesni, draugiškesni, bus labiau linkę gerbti vienas kitą ir padėti.

Kaip to pasiekti? Pirmasis strateginis žingsnis būtų iš tiesų pradėti tolydžią Lietuvos teritorijos raidą - siekti, kad išnyktų vadinamoji "provincija", "periferija". Todėl užuot skatinus žmonių trauką į didmiesčius (kaip tai daroma šiandien), reikėtų stiprinti miestelius - kurti ten darbo vietas ir skatinti įmones plėtoti darbuotojų tinklus, gerinti gyvenimo sąlygas, plėtoti modernų visuomeninį transportą, šiuolaikines komunikacijas ir taip toliau. Reikėtų daugiau rūpintis aplinkos apsauga, ypač plėtoti atsinaujinančius energijos šaltinius, atliekų perdirbimo sistemas, netaršų transportą - tai padėtų išsaugoti gamtą ir gerinti žmonių asmeninį ir bendruomeninį gyvenimą. Tai turėtų būti valstybės strategija - aiški, kryptinga, integruota, o ministerijos pagaliau privalėtų išmokti dirbti drauge ir įgyvendinti bendras valstybines, o ne siauras "ministerijos kompetencijos" programas.

2. Ar jaučiatės esąs Lietuvos bendruomenės narys? Ar galėtumėte su pasididžiuoju išarti - "Aš esu lietuvis ir tuo labai didžiuojuosi" ir kodėl?

Taip, tikrai jaučiuosi. Bet manau, kad nepakanka jaustis bendruomenės nariu - reikia veikti jos labui. Todėl neapsiribojau vien savo profesine - moksline ir pedagogine - veikla, bet daugelį metų stengiuosi apginti nuo niokojimų Lietuvos paveldą ir gamtą, nes tai tikroji tautos tapatybė ir savastis. Ar aš didžiuojuosi esanti lietuvė? Suformuluočiau atsakymą kitaip. Esu kuklus žmogus, todėl savimi nesididžiuoju, priešingai, vertinu save kritiškai ir galvoju, ko dar nepadariau, ką galėčiau padaryti geriau? Taigi galėčiau atsakyti, kad didžiuojuosi Lietuva ir džiaugiuosi esanti lietuvė. Kodėl? Nes Lietuvoje - Lietuvos žemėje jaučiu glūdinčią milžinišką praamžę galią - gėrio ir grožio šaltinį. Ja alsuoja kuklūs gamtos kampeliai, dar nesunaikinti žemei akly ir kurčių žmonių, senieji kaimai ir vienkiamiai, ji aidi sutartinėse ir senoviniuose tautodailės dirbiniuose ... Tačiau ši galia tvyro ne tik kaime, bet ir mieste - galingas jos proveržis yra senasis Vilnius, apie kurį nesugebėčiau pasakyti tiksliau negu kadaise Mikalojus Vorobjovas: "Miestas yra tarytum gamtos vaisius, o gamta jo įščios, jo indas, jo natūralūs rėmai. Jau vien šitas architektūrinio meno susiliejimas su gamta pakankamai liudija apie giliai lietuvišką senojo Vilniaus charakterį." Lietuvių tautai it Antėjui ji nuolatos suteikia stiprybės, vienija ir įkvepia kurti. Todėl nemanau, kad Lietuvos gamta ir architektūra buvo ir tebėra niokojama "netyčia", kad gražiausi Vilniaus kampeliai "atsitiktinai" užstatomi brangiai kainuojančiais, tačiau bjauriais atrodančiais, Honkongą primenančiais daugiaaukščiais, o automobilių aikštelėms įrengti be galiesčio kertami šimtamečiai medžiai. Kažkada griovė ir kirta cariniai pareigūnai, vėliau sovietinės nomenklatūros šulai, o dabar transnacionalinės korporacijos, libertaristinės ir mojuojančios laisvosios rinkos vėliava.

Antanas Maceina yra sakęs, kad bolševizmas naikina Dievą, gamtą ir žmogų, o bolševizmas ir liberalizmas niekuo nesiskiria. Todėl manau, kad kiekvieno lietuvių pareiga ginti tikrąją savastį - Lietuvos gamtą ir paveldą. Be jų nebus ir Lietuvos.

3. Ar jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Norėčiau pacituoti vieną savo kolegą sociologą, pasak kurio, kultūros negalima tapatinti su "menais ir džiaugsmiais" (ar laisvalaikio pramogomis). Iš tiesų kultūra yra visaapimantis socialinis procesas. Nepakanka vien "išvykų į teatrą" - kasdien netoli namų turi būti prieinamos knygos, kinas, viešosios bendravimo erdvės ir daugelis kitų dalykų, kurie suartina žmones, atveria jiems kūrinijos grožį ir skatina kurti užuot naikinus, puoselėti užuot teršus, mylėti užuot keikus ir žudžius.

Kartą būdama Norvegijoje sužinojau, jog vaikai iš vienkienių kalnuose į mokyklas vežami ... taksi, valstybės sąskaita. Man paaiškino, jog mokyklinių autobusiukų į kalnus siųsti neapsimoka, mat atstumai dideli, o vaikų nedaug; tačiau Norvegijos Konstitucija užtikrina nemokamą švietimą, taigi valstybės pareiga - ne tik išlaikyti mokyklas, bet ir užtikrinti, kad kiekvienas vaikas galėtų ten atvykti, kad ir kur gyventų. Manau, kad šį realaus prieinamumo principą būtina diegti ir Lietuvoje, ypač kultūros bei švietimo srityje.

Kultūros politikos srityje pirmiausiai keisčiau Kultūros ministerijos veiklos profilį. Dabar ji pernelyg kišasi į šiuolaikinio meno reikalus, nors meno gyvybiškumui reikėtų tik finansinės ir panašios materialios paramos.

Kita vertus, visai apleista paveldo apsaugos sritis, nes ministerija siekia prižiūrėti ir "komanduoti", užuot skatinusi ir palaikiusi. Pateiksiu pavyzdį. Kaimuose ir miesteliuose nestinga žmonių, gebančių taisyti medinius namus. Šiandien daugelis jų bedarbiai. Kita vertus, daugybė medinio paveldo nyksta, nesulaukdami restauratoriaus "iš centro". Kultūros ministerija daug galėtų išsaugoti pasitelkdama vietos meistrus, o žmonės turėtų darbo. Toks siūlymas jau dešimt metų dūlėja ministerijos darbuotojų stalčiuose, mat, norint jį įgyvendinti, reikėtų veikti drauge su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, o tai Kultūros ministerijai ... netinka. Tokių galimybių yra daugybė, tačiau ministerijai nė viena jų nerūpi.

4. Ar jus tenkina Lietuvos valstybės švietimo politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Svarbiausia švietimo funkcija ugdyti asmenybę, puoselėti dvasines savybes - orumo jausmą, gebėjimą užjausti kitus ir norą jiems padėti, pagarbą kitiems ir gebėjimą neskirstyti žmonių į savus ir svetimus, vertinti žmones ne pagal jų fizines savybes ar charakterį, bet pagal jų darbus, refleksiją ir atsakomybę... Taip pat būtina ugdyti intelektines savybes - gebėjimą mokytis ir rasti informacijos, smalsumą - norą ieškoti, suprasti ir atrasti. Trečioji asmenybės ugdymo sudedamoji dalis yra kūrybiškumo ugdymas - asmenybei reikia ne tik gebėjimo kurti, bet ir mokėjimo džiaugtis savo ir kitų kūriniais, siekti tobulėti.

Mano galva, šiuolaikinė švietimo sistema ugdo ne asmenybes, o kalikus, skatina trafaretinį mąstymą.

Saviraiškos laisvė apribojama teise savaip rengtis ir savaip pramogauti. Taip ugdomi atsakomybės neturintys vartotojai, kuriais lengva manipuliuoti, jie paprastai gali vykdyti kitų įsakymus, bet nepajėgia atrasti, sukurti ką nors nauja. Valstybė, masiškai produkuojanti tokio tipo žmones, pati sau kelia grėsmę - ji rizikuoja prarasti savarankiškumą ir tapti marionete, valdoma, jei ne politinių, tai ekonominių išorės jėgų.

5. Kokių permainų Lietuvos Valstybės strategijoje reikėtų pageidauti, norint susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

Iš Lietuvos jaunimą gena ne vien pinigai. Kur kas svarbesnė priežastis - noras išreikšti save kūryboje, todėl dažnai traukiasi kūrybiškas jaunimas, kuris moka džiaugtis puikiai atliktu darbu ir nori būti už tai vertinamas, pripažįstamas, skatinamas. Lietuvos darbdaviams, tarp jų ir valstybės tarnyboms, tokių savybių retai prireikia - dažniau ieškoma visiškai klusnių vykdytojų.

Be to, iš Lietuvos gena noras būti gerbiamam, išgirstam ir gauti atsakymus, lygiomis teisėmis dalyvauti socialiniame ir politiniame diskurse, užuot buvus nuolankiu prašytoju, gyventi oriai ir saugiai, turėti socialines teises ir jausti, kad valstybė jas iš tiesų gina. Jei Tėvynė virsta pamote, žmonės pradeda trauktis. Todėl manau, kad Lietuvai pirmiausia, reikia užtikrinti pagarbą ir dėmesį kiekvienam žmogui, valdymo skaidrumą, panaikinti diskriminaciją, gerinti sveikatos apsaugos, socialinės rūpybos, kultūros ir švietimo sistemas. Būtent tai, o ne specialios gražinimo programos paskatins grįžti namo.

6. Lietuva dažnai įvardinama, kaip šalis, pirmaujanti pagal savižudybių skaičių. Kodėl taip yra ir ką daryti, kad būtų kitaip?

Priežasčių tikriausiai esama įvairių. Tačiau bent dalies savižudybių tikrai pavyktų išvengti, jei valstybė nebūtų tokia abejinga žmonėms, jei ji stengtųsi, kad žmogus bet kuriame Lietuvos užkampyje turėtų darbą, o laisvalaikiu turėtų kitų užsiėmimų, ne vien girtuoklystę, jei žmonės jaustų, kad nelieka vieniši, atstumti ir pažeminti, jei turėtų kur kreiptis su savo skriaudomis ir žinotų, kad juos bent išklausys, užuot dar sykį pažeminę. Kitaip tariant, būtina socialinės pagalbos sistema, pagrįsta pagarba žmogui. Lietuvoje šito supratimo stokoja ir valdžia, ir, deja, visuomenė.

7. Ar Jus tenkina tai, kaip Lietuva suvokia ir pateikia save - žiniasklaidoje ir televizijoje?

Netenkina. Pirmą, pasigendu analitinės žurnalistikos, kuri nagrinėtų procesus ir sektų jų eigą. Mūsų žiniasklaidoje apstu vienadienių sensacijų, tačiau nebeliko rubrikų "mūsų tyrimo pėdsakais", beveik nėra polemikos, žmonių nuomonių viena ar kita tema. Be to, siekiama formuoti "teigiamą įvaizdį" nesirūpinant, ar jis atitinka tikrovės vaizdą. O juk skirtumai matyti plika akimi. Apgaulingų įvaizdžių pateikimas kompromituoja šalį kur kas labiau, negu skurdas ar socialinė atskirtis. Juk toks melas rodo, kad problemų nėra neketinama spręsti.

8. Kokios lietuvių nacionalinės savybės jums atrodo gražiausios, o kokios ne? Lietuvos žmonių moralė, sąmoningumas ir patriotizmas: diagnozė ir perspektyvos.

Lietuviai, kaip ir kitos tautos, yra žmonės, o žmonių esama visokių - gerų ir blogų, ištikimų ir niekšų, teisuolių ir melagių ... Netikiu, kad tautos būna išrinktosios, taurios arba kraugeriškos, genialios arba bukos. Tokios savybės paprastai būdingos valdovams, o ne tautoms. Atskiro lietuvių moralė ir patriotizmas, mano galva, labiausiai priklauso nuo jo ryšio su praamžė Lietuvos žemės dvasia, kurią jau minėjau. Lietuvos istorijoje buvo laikotarpiai, kai tie ryšiai buvo naikinami, bet nuolatinė trauka prie žemės leisdavo mums išgyventi ir vėl atgimti. Dabar Lietuvoje sunkus metas, nes pasaulinei masinei kultūrai reikia vartotojų, o ne piliečių, formuojamas troškimas pirkti, o ne kuriančio žmogaus orumas. Tačiau tikiuosi, kad neleisime nuniokoti to, kas Lietuvoje per amžius sukurta, ir vėl pajusime žemės galią. Vis dėlto kiekvienam reiktų stengtis savyje įveikti blogiausias, mano nuomone, žmogaus savybes - dar Vinco Kudirkos minėtą "kinkadrebystę", godumą ir išpuikimą.

9. Lietuvos kultūros, istorijos ar visuomenės veikėjas, kuris yra Jums autoritetas? Ir kodėl?

Jau minėjau, kad man svarbiausia tam tikros žmogaus savybės - meilė ir pagarba kitiems, noras padėti, orumas, ištikimybė, išmintis, kūrybiškumas ir gebėjimas džiaugtis savo ir kitų kūryba, tam tikras nuolankumas gamtai ir kitai pasaulio kūrinijai. Vargiai rasime tai viename žmoguje, todėl negalėčiau įvardyti žemiškųjų autoritetų. O tarp šventųjų man labiausiai imponuoja šv. Pranciškus ir šv. Augustinas.

10. Kokiais moraliniais principais vadovaujate savo gyvenime?

Dešimtimi Dievo įsakymų, nes jie apima viską.

<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/58980>